

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO
Ljubljana 2022

INŠTITUT
ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

48 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Jurij Perovšek

POLITIKA IN MODERNA

**Idejnopolični razvoj,
delovanje in zarez v
slovenski politiki od konca
19. stoletja do druge
svetovne vojne**

ZALOŽBA INŠTITUTA ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

Odgovorna urednica: dr. Mojca Šorn

Založnik: Inštitut za novejšo zgodovino

Zanj: dr. Andrej Pančur

ZBIRKA RAZPOZNAVANJA / RECOGNITIONES 48
ISSN 2350-5664

Jurij Perovšek

POLITIKA IN MODERNA

**Idejnopolitični razvoj, delovanje in zarez
v slovenski politiki od konca 19. stoletja
do druge svetovne vojne**

Recenzenta: dr. Aleš Maver
dr. Andrej Rahten

Jezikovni pregled: Polonca Kekec

Prevod: Studio S.U.R.

Oblikovanje: Barbara Bogataj Kokalj
Maša Bogataj

Slikovno gradivo na ovitku: Zgoraj: *Ilustrirani Slovenec*, 1. 1. 1927, str. 1
Sredina: *Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti*,
7. 1. 1929, str. 13–14
Levo spodaj: *Spominski zbornik Slovenije:
ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana:
»Jubilej«, 1939

Tisk: Medium d.o.o.

Naklada: 300 izvodov

Izid knjige je finančno podprla: Javna agencija za raziskovalno dejavnost
Republike Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)''18/19''

PEROVŠEK, Jurij

Politika in moderna : idejnopolitični razvoj, delovanje in zarez v slovenski politiki od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne / Jurij Perovšek ; [prevod Studio S.U.R.]. - Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2022. - (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones, ISSN 2350-5664 ; 48)

ISBN 978-961-7104-19-6

COBISS.SI-ID 120365571

VSEBINA

- 7 PREDGOVOR**
- 13 POLITIČNOSTRANKARSKI DUET MODERNE**
14 Katoliška in liberalna stran od nastanka modernih
strank do druge svetovne vojne
- 93 POLITIČNI OBRAZI MODERNEGA ČASA**
94 Marko Natlačen
119 Juro Hrašovec
150 Milan Jaklič
172 Vinko Möderndorfer
205 Dragotin Lončar
- 223 DEVETICE V SLOVENSKI POLITIKI MED
SVETOVNIMA VOJNAMA**
224 1919 – prvo polno leto v jugoslovanski državi
254 1929 – kraljeva diktatura
273 1939 – Slovenci, Jugoslavija in nova svetovna vojna
- 297 POVZETEK**
309 SUMMARY
323 VIRI IN LITERATURA
347 IMENSKO KAZALO
359 O AVTORJU

PREDGOVOR

Čas moderne je sočasno z razgibanim razvojem na drugih področjih na politični ravni uresničil potrebo po oblikovanju ločenih strankarskih organizmov, ki naj izrazijo ideološko, politično in socialno razločevanje med Slovenci. »Začel se je neustavljiv ‚spopad za človeške duše, ki ga je demokratizacija javnega življenja le še pospeševala.«¹ Spopad je nastopil v devetdesetih letih 19. stoletja, ko je na Slovenskem prišlo do nastanka modernih političnih strank. Tako kot drugod v Evropi so izoblikovali klasične strankarske idejnopolitične tabore – katoliškega, liberalnega in marksističnega. Sobivanja med njimi, razen v zelo redkih primerih, ni bilo, veljala sta medsebojno izključevanje in želja po izničenju *drugega*. Moderna je po eni strani omogočila nujen korak v razvojni rasti družbenega, političnega in duhovnega slovenstva, po drugi strani pa je spočela silovito in nemalokrat strupeno vihro političnih bojev, ki so značilno utemeljili nadaljnjo vrednostno bivanjsko držo Slovencev; večkrat so jo pretvorili v skrajnostni življenjski način. Zaznamovanost z *idejnim* in *političnim* je bila očitna, poudarjali so jo ob različnih priložnostih, v različnih stopnjah in oblikah.

Glavna označevalca ideološkega in političnega razhajanja na Slovenskem do druge svetovne vojne sta bila katoliška in liberalna stran. Socialna demokracija je bila v avstrijski dobi na politični galeriji, med svetovnjima vojnama pa je, razen v štiriletju neposredno po ustanovitvi jugoslovanske države, predstavljala drugoten politični dejavnik. V še slabšem položaju so bili komunisti, ki so bili do prepovedi svojega delovanja leta 1920 le slabih devet mesecev del jugoslovanskega političnega sistema oziroma, če upoštevamo še dovoljeno delovanje njihovih poslancev v Ustavodajni skupščini Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS), do prepovedi komunistične stranke leta 1921; komunistična stranka je na volitvah v Ustavodajno skupščino leta 1920 postala tretja stranka v državi. Od leta 1921 so komunisti delovali v ilegali ali prek posameznih zakonitih političnih organizacij in povezav, stvarnega političnega vpliva pa niso

---

1 Zver, *Demokracija*, str. 20.

imeli. Tako je bilo tudi z drugimi, sicer opaznimi političnimi skupinami, ki niso bile deležniki oblasti. *Politika in moderna* je zato omejena na soočenje katoliških in svobodomiselnih, liberalnih načel ter politike, ki naj bi, bodisi ena ali druga, pomenile civilizacijsko kvaliteto narodovega življenja. Katoliško-liberalno soočenje, ki ga je prinesel modernizacijski proces, se je preneslo v prvo polovico 20. stoletja in v tem okviru se *Politika in moderna* ustavlja še v času med svetovnjima vojnama, ki sta ga določili obe »izrezani nezakonski hčeri modernosti«. ² Kakšen obraz si je po svojem katoliškem in liberalnem licu v obravnavanem obdobju nadela moderna, želi prikazati ta knjiga. Z začetkom druge svetovne vojne je prikaz zaokrožen, saj se je v času po njej začelo pregibanje v postmoderno sliko svetá.

Moderna in čas, ki sta ga očrtali njeni »hčeri«, sta porodila mnogo političnih obrazov. V *Politiki in moderni* srečamo tiste, ki doslej bodisi še niso bili posebej predstavljeni bodisi je bila pozornost usmerjena predvsem le na en del njihovega delovanja ali pa njihova sicer poznana dejavnost ni bila celovito obravnavana. Obrazi izhajajo iz vseh klasičnih idejnopoličnih taborov, večidel pa se navezujejo na čas kraljevske Jugoslavije, ki ni bil le prehodna doba od ene do druge svetovne vojne, ampak samostojno obdobje s svojo lastno dinamiko, značilnostmi in družbenimi ter političnimi iskanji in odločitvami. Obrazi želijo to poudariti.

V obrazih je najprej predstavljeno družbeno, organizacijsko in politično delo predstavnika katoliškega tabora dr. Marka Natlačena (1886–1942). Zajema prvo obdobje njegovega delovanja, to je čas do diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića leta 1929, ki ga je zaključil kot vodilni funkcionar samouprave Ljubljanske oblasti in podnačelnik najmočnejše slovenske stranke med vojnama, Slovenske ljudske stranke (SLS). Kot njen podnačelnik je dejansko postal prvi človek SLS na Slovenskem, saj je strankin voditelj dr. Anton Korošec v glavnem bival in deloval v Beogradu. Liberalni tabor predstavlja dr. Juro Hrašovec

---

2 Markeš, *Točka nesporazuma*, str. 83.

(1858–1957), edini liberalni župan, izvoljen na prvih občinskih volitvah v Kraljevini SHS leta 1921 v enem od avtonomnih slovenskih mest Ljubljana, Maribor, Celje in Ptuj. Hrašovca so za župana izvolili v Celju in ga je vodil v letih 1921–1927. Bil je prvi slovenski celjski župan. Mesto je moderniziral in bil eden od nosilcev slovenske tvornosti po prvi svetovni vojni.

Svobodomiselstvo in marksizem približa idejna in politična pot dr. Milana Jakliča (1886–1963), ki je že v dijaških letih na začetku 20. stoletja poudarjal svobodo duha, vznemirjalo pa ga je tudi socialno vprašanje. Njegovo rešitev je našel v socialni demokraciji. V avstrijski dobi je imel uredniške naloge pri vodilnih socialnodemokratskih političnih glasilih, v prvih letih jugoslovanske države pa je bil v vodstvu Jugoslovanske socialnodemokratske stranke in v letih 1919–1920 njen predstavnik v Deželni vladi za Slovenijo. Kasneje je v jugoslovanskem okviru deloval kot funkcionar v socialni politiki, nato kot zasebnik. Tako v avstrijskem kot jugoslovanskem obdobju je bil na podlagi osebnih stikov z vidnimi posamezniki široko vpet v družbeno in politično dogajanje in med graditelji tedanjega zgodovinskega časa.

Posebej marksistični tabor zastopa učitelj, delavski organizator, aktivist in politik Vinko Möderndorfer (1894–1958), ki se v svojem delu, v katerem je tudi tvegati, ni omejil le na razredno govorico. V zgodovino se je zapisal s konkretnim in uspešnim socialnoemancipacijskim, gospodarskim in kulturnopolitičnim delom za delavstvo ter bojem proti kapitalu v dvajsetih letih. Izboljšal je delavski položaj in pomembno prispeval h kulturnoprosvetnemu napredovanju v svoji okolici. Bil je dosleden, pošten in izredno delaven borec za socialne pravice; stremuštvo mu je bilo povsem tuje, predanost političnemu idealu pa vse. Deloval je v obeh krilih delavskega gibanja. V dvajsetih letih je bil socialist, leta 1930 pa se je vključil v komunistično gibanje.

Kot izvirna osebnost v slovenskem idejnem in političnem razvoju med svetovnjima vojnama in v »času nestrpnih« je v obraze vključen dr. Dragotin Lončar (1876–1954). Bil je

samostojen presojevalec temeljnih vprašanj naroda, ideoloških obzorij in političnih sistemov moderne. Zagovarjal je slovensko narodno suverenost, njeno notranje ravnotežje in dosego globlje socialne vsebine v družbi ter opozarjal na nevzdržnost prenapetih političnih stališč. Izoblikoval je samostojen, slovenske vedno zelo ostre idejne in politične izključnosti osvobojen nacionalni program, ki je predstavljal samoniklo zgodovinsko zanikanje konfesionalnega ekstremizma ter ujetosti v totalitaristični nacionalnodržavni ali radikalni družbenorevolucionarni koncept.

Svojskost in razvojne značilnosti časa med svetovnjima vojnama so v *Politiki in moderni* prikazane po deveticah, ločnicah v letih 1919, 1929 in 1939, vgrajenih v slovensko politiko v Kraljevini SHS (od leta 1929 Kraljevina Jugoslavija). *Politika* najprej opozarja na narodnopolitični položaj v letu 1919, to je v času neposredno po ustanovitvi jugoslovanske države, ko so slovenski razvoj opredelile nove zgodovinske razmere. Nato poudari politično zarezo, ki jo je povzročila uvedba diktature kralja Aleksandra leta 1929, s katero je ukinil vse institucije parlamentarne demokracije, in odziv slovenskih političnih sil nanjo. *Politiko* konča pogled v leto 1939, ko je na Slovenskem zaživel pričakovanje, da bodo rešili ključno vprašanje svoje narodne politike – uresničenje slovenske avtonomije. V tem letu je potekalo tudi odmevno idejnopolitično opredeljevanje, pojavila pa sta še še resna skrb in premišljanje, ki ju je spodbudila nova vojna. S poglavjem o letu 1939 se *Politika in moderna* vsebinsko zapira. Njen namen je, da v obravnavanem vsebinskem loku prikaže povezanost in različne oblike politike in moderne na Slovenskem, obenem pa opozori na posamezne vidike slovenske zgodovine v času njenega prežemanja. Upam, da sem to dosegel.

Politika in moderna je plod raziskovalnega dela, opravljenega v okviru raziskovalnega programa *Idejnopolitični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju*, ki ga je Inštitut za novejšo zgodovino izvajal v letih 2015–2021. Pri pripravi *Politike* sem se oprl tudi na druge izsledke iz svojih na inštitutu opravljenih raziskav. Študija opozarja še na en

inštitutov raziskovalni prispevek k spoznavnemu obsegu slovenskega zgodovinopisja. Na koncu pričujoče besede se zahvaljujem ženi Mateji in sinu Florjanu za njuno razumevanje in potrpežljivost, ki sta mi ju izkazala v času, ko sem pripravljaj *Politiko in moderno*. Prav tako se za odobritev gmotnih sredstev, ki so omogočila izid monografije, zahvaljujem Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in prof. dr. Darji Fišer, vodji inštitutskega raziskovalnega programa *Digitalna humanistika: viri, orodja in metode*, katerega sodelavec sem od začetka leta 2022. In posebej gre zahvala urednici inštitutske knjižne zbirke Razpoznavanja/Recognitiones dr. Mojci Šorn za njeno vzpodbudo, da je nastala ta knjiga in jo je sprejela v inštitutski knjižni program.

Jurij Perovšek
Sevčnik, aprila 2022

Avtor sistematično razišče in pojasni izvore, razvoj in vsebinsko spreminjanje ter kontinuiteto glavnih političnih taborov na Slovenskem, katoliškega in liberalnega. Nadalje ponuja prerez političnih srečevanj in razhajanj ob portretih petih politikov iz različnih političnih strank. Omogoča tudi vpogled v družbeni in politični razvoj slovenskega prostora z natančno analizo dogajanja v treh izbranih letih, 1919, 1929 in 1939, ki so vsa imela prelomen značaj. V celoti gledano je monografija uspešna političnozgodovinska sinteza, ki jo odlikuje tudi tekoča pripoved.

Aleš Maver

Avtor pregledno opiše značaj »političnostrankarskega dueta moderne«, kot posrečeno poimenuje razmerje med poglavitnima političnima silama na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja: katoliškonarodnega in liberalnega tabora. V portretiranju peterice »političnih obrazov modernega časa« predstavi različne odtenke slovenske politične mavrice, ki ponazarjajo raznolikost slovenske politične misli v času moderne, nato pa domiselno in inovativno oriše čas med obema vojnama s predstavitvijo »zarež« 1919, 1929, 1939. Avtor je ponovno dokazal, da izkušeno obvlada problematiko slovenskega bivanja v kraljevi Jugoslaviji, bralec pa ve, da lahko pričakuje objektivno in verodostojno predstavljanje zgodovinskih dejstev.

Andrej Rahten

**INŠTITUT
ZA NOVEJŠO ZGODOVINO**

Cena: 25 EUR

